

Cybersecurity and Law

2025 Nr 2 (14)

DOI: 10.34567/cal/215901

The UN's contribution to developing a human rights-based approach to climate change

Wkład ONZ w budowanie podejścia do zmian klimatu opartego o prawa człowieka

Agata KOSIERADZKA-FEDERCZYK

Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie

ORCID: 0000-0002-2982-5984

E-mail: a.federczyk@uksw.edu.pl

Abstract

The article examines the contribution of the United Nations to the development of a human rights-based approach to climate change. The analysis encompasses both legal and policy instruments related to environmental protection and climate change, as well as the activities of UN bodies dealing with human rights. The initial linkages stemmed from the concept of sustainable development reflected in documents such as the Stockholm Declaration, the Brundtland Report, and the Rio Declaration.

Human rights considerations were incorporated into climate agreements to a lesser extent, appearing chronologically in documents such as COP 16 (Cancún, 2010), the Paris Agreement (2015), and, more recently, the Glasgow Climate Pact adopted at COP 26 (2021).

A particularly significant role was played by the UN Human Rights Council, which, since 2008, has consistently highlighted the direct threats to human rights posed by climate change. In 2021, the Council recognized the right to a healthy environment as a human right, a position later reaffirmed by the General Assembly in its 2024 resolution.

The advisory opinion issued by the International Court of Justice in July 2025 marked a new stage: the Court interpreted states' obligations regarding climate protection and human rights, emphasizing, inter alia, the importance of international cooperation and state responsibility for climate-related harm.

The findings indicate that the UN has played a pivotal role in normatively linking climate and human rights, although non-binding instruments predominate, supporting the development of customary law and judicial practice. The current phase of development focuses on climate justice and the formulation of rules governing state responsibility for human rights violations resulting from climate change.

Keywords

human rights, climate change, the UN, international law, advisory opinion of the ICJ

Streszczenie

Artykuł przedstawia wkład Organizacji Narodów Zjednoczonych w budowanie podejścia do zmian klimatu opartego na prawach człowieka. Analiza obejmuje zarówno akty prawne i polityczne związane z ochroną środowiska i zmianami klimatu, jak i działania instytucji ONZ zajmujących się prawami człowieka. Początkowe powiązania wywodziły się z koncepcji zrównoważonego rozwoju obecnej w dokumentach, takich jak deklaracja sztokholmska, raport Brundtland czy deklaracja z Rio.

W mniejszym zakresie postępowało uwzględnienie praw człowieka w porozumieniach klimatycznych, chronologicznie – w dokumentach COP 16 (Cancún; 2010), Porozumieniu paryskim (2015), aż po COP 26 – Glasgow Climate Pact (2021). Szczególną rolę odegrała Rada Praw Człowieka ONZ, która od 2008 r. konsekwentnie wskazywała na bezpośrednie zagrożenia dla praw człowieka wynikające ze zmian klimatu, a w 2021 r. uznała prawo do zdrowego środowiska za prawo człowieka, co zostało potwierdzone w rezolucji Zgromadzenie Ogólne w 2024 r.

Opinia doradcza z lipca 2025 r. Międzynarodowego Trybunału Sprawiedliwości wyznaczyła kolejny etap: MTS zinterpretował obowiązki państw w zakresie ochrony klimatu i praw człowieka, podkreślając znaczenie m.in. współpracy międzynarodowej oraz odpowiedzialności państw za szkody klimatyczne.

Wnioski wskazują, że ONZ odegrało kluczową rolę w normatywnym powiązaniu klimatu i praw człowieka, chociaż dominują akty niewiążące, które wspierają rozwój prawa zwyczajowego i praktykę sądową. Obecny etap rozwoju koncentruje się na sprawiedliwości klimatycznej i kształtowaniu reguł odpowiedzialności państw za naruszenia praw człowieka wynikające ze zmian klimatu.

Słowa kluczowe

prawa człowieka, zmiany klimatu, ONZ, prawo międzynarodowe, opinia pomocnicza MTS

Wprowadzenie

Zmiany klimatu stanowią jeden z kluczowych problemów globalnych, których rozwiązywanie w znacznym stopniu odbywa się na płaszczyźnie międzynarodowej. W centrum uwagi znajdują się obowiązki państw polegające na podejmowaniu działań zmierzających zarówno do redukcji emisji gazów cieplarnianych, jak i do adaptacji wobec skutków zmian klimatycznych. Z szesnastej edycji raportu „Emissions Gap Report” z 2025 r. przygotowanego przez UNEP pod wymownym tytułem „Off-target”, czyli „Poza celem” wynika, że prognozy dotyczące globalnego ocieplenia w bieżącym stuleciu, oparte na pełnej realizacji krajowych wkładów redukcyjnych (NDC), wynoszą obecnie 2,3–2,5°C, natomiast prognozy oparte na obecnej polityce wynoszą 2,8°C. Choć są one bardziej optymistyczne od prognoz z zeszłorocznego raportu, gdzie wartości te wynosiły odpowiednio 2,6–2,8°C i 3,1°C¹, to i tak dalekie od osiągnięcia celu 2,0–1,5°C porozumienia paryskiego².

Zależności pomiędzy zjawiskami prowadzącymi do wzrostu globalnej temperatury są coraz lepiej udokumentowane w literaturze naukowej. W uproszczonym ujęciu proces ten przebiega następująco: intensyfikacja

¹ UNEP, Off-target. Emissions Gap Report 2025, s. XII, <https://www.unep.org/resources/emissions-gap-report-2025> [dostęp 15.11.2025].

² Porozumienie paryskie do Ramowej konwencji Narodów Zjednoczonych w sprawie zmian klimatu, sporządzonej w Nowym Jorku dnia 9 maja 1992 r., przyjęte w Paryżu dnia 12 grudnia 2015 r. (Dz.U. z 2017 poz. 36).

antropogenicznych emisji gazów cieplarnianych skutkuje zwiększeniem ich koncentracji w atmosferze, co prowadzi do wzrostu średniej temperatury powierzchni Ziemi. Konsekwencją tego są wielorakie negatywne zmiany w systemie klimatycznym, które oddziałują destrukcyjnie na ekosystemy oraz na realizację praw człowieka, w wielu przypadkach znacząco ograniczając, a nawet uniemożliwiając ich pełne korzystanie. Z perspektywy tematu artykułu, pierwszy i ostatni etap zasługują na szczególną uwagę.

Znaczenie ONZ w zakresie wyjaśniania przywołanych zależności jest fundamentalne. Poprzez różne podmioty znajdujące się w jej strukturach (samodzielnie, bądź we współpracy z instytucjami zewnętrznymi) aktywnie uczestniczy w tworzeniu wszystkich opisanych zależności.

Celem artykułu jest przedstawienie wybranych wątków prezentujących ewolucję stanowiska ONZ dekodowanego z perspektywy dwóch zagadnień: zmian klimatu oraz praw człowieka – od pierwszych deklaracji do obecnych rezolucji i mechanizmów w zakresie związków praw człowieka i zmian klimatu. ONZ aktywnie uczestniczyło i odegrało znaczącą rolę w budowaniu podejścia do zmian klimatu opartego o prawa człowieka, ale proces ten przebiegał asymetrycznie z przewagą działań inicjowanych z obszaru praw człowieka. Poza analizą artykułu, ze względu na wybraną perspektywę, pozostała m.in. działalność IPCC³. Sześć dotychczas przygotowanych raportów przedstawia stan badań nad zmianami klimatu oraz prezentuje możliwe scenariusze konsekwencji zmian klimatycznych, stanowiąc istotny element wpływający na kształtowanie m.in. międzynarodowej polityki w tym zakresie.

Od pierwszych deklaracji

W ujęciu szerokim powiązanie zmian klimatu z prawami człowieka ewoluowało z powiązania praw człowieka i środowiska. Historycznie wcześniejsze akty prawne dotyczące ochrony praw człowieka takiej jak Powszechna Deklaracja Praw Człowieka z 1948 r. i główne pakt ONZ (Międzynarodowy Pakt Praw Obywatelskich i Politycznych⁴, Międzynarodowy pakt praw gospodarczych, społecznych i kulturalnych⁵, oba z 1966 r.) koncentrują się na ochronie tzw. pierwszej i drugiej generacji praw człowieka, bez odnoszenia się do prawa do zdrowego środowiska, które powstało w późniejszym okresie i zostało zakwalifikowane do tzw. praw solidarnościowych. Jest to zrozumiałe biorąc pod uwagę uwarunkowania polityczno-gospodarcze, w jakich te akty powstawały i oczekiwania, jakie miały zaspokoić.

Natomiast akty odnoszące się do ochrony środowiska przyjmowane w okresie kształtowania się prawnomiędzynarodowej ochrony środowiska od samego początku podkreślały znaczenie środowiska jako elementu kształtującego dobrostan człowieka⁶. W deklaracji sztokholmskiej z 1972 r., kończącej pierwszą zwołaną przez ONZ międzynarodową konferencję dedykowaną sprawom środowiskowym, po raz pierwszy zauważono związek

³ Utworzony w 1988 r. przez Światową Organizację Meteorologiczną (WMO) i Program Narodów Zjednoczonych ds. Ochrony Środowiska (UNEP) organ ONZ zajmującym się oceną badań naukowych związanych ze zmianami klimatu.

⁴ Dz. U. z 1977 r. Nr 38, poz. 167.

⁵ Dz. U. z 1977 r. Nr 38, poz. 169.

⁶ M. Lulic, D. Muhvić, I. R. Čulo, Climate change and human rights: an overview of international case law, „EU and comparative law issues and challenges series” (ECLIC) 2025, Issue 9, s. 397, DOI: 10.25234/eclic/38108.

między naturą a jednostkami uznając środowisko jako element dobrostanu człowieka⁷. Budowanie ochrony środowiska w oparciu o koncepcję zrównoważonego rozwoju zaproponowaną w przygotowanym na zlecenie ONZ tzw. raporcie Brundtland⁸, pozwoliło na definiowanie miejsca i rozwinięcie roli człowieka w tej ochronie. Deklaracja z Rio z 1992 r.⁹, kończąca konferencję w sprawie środowiska i rozwoju zorganizowaną również przez ONZ, podkreśliła znaczenie uwzględnienia związku między prawami człowieka a środowiskiem w ramach międzynarodowego systemu prawnego. Uznano w niej kluczową rolę człowieka we wszystkich obszarach zrównoważonego rozwoju i podkreślono prawo jednostki do prowadzenia zdrowego i produktywnego życia w harmonii z naturą¹⁰.

W przyjętych w 2000 roku milenijnych celach rozwoju¹¹, 6 na 8 celów można skorelować z uprawnieniami jednostek¹². Stanowisko ONZ obecnie najpełniej prezentuje przyjęta w 2015 r. Agenda 2030 i zawarte w niej cele zrównoważonego rozwoju, dużo ściślej wiążące kwestie rozwoju z poszanowaniem praw człowieka¹³.

Perspektywa zmian klimatu

W prawnomiędzynarodowych aktach dotyczących zmian klimatu powiązanie z prawami człowieka jest zwykle uważane za symboliczne i uzasadniane brakiem woli politycznej niektórych państw. Na tym tle marginalne pozostają interpretacje przypisujące Ramowej Konwencji Narodów Zjednoczonych w sprawie zmian klimatu¹⁴ oraz Protokółowi z Kioto¹⁵ znaczenie dla ochrony praw człowieka, zarówno w zakresie przedmiotu i celu tych aktów, jak i w kontekście uznania, że ochrona klimatu Ziemi stanowi warunek niezbędny dla życia i dobrobytu człowieka¹⁶. Znaczenie uwzględnienia praw człowieka w polityce klimatycznej zostało po raz pierwszy podkreślone w porozumieniach z Cancún przyjętych podczas COP 16 w 2010 r.¹⁷. Nawiązano w nich do ustaleń Rady Praw Człowieka, przypomniano, że zmiany klimatu mają wpływ na prawa człowieka, i wskazano potrzebę poszanowania praw człowieka przez wszystkie

⁷ Report of the United Nations Conference on the Human Environment, Stockholm, 5–16 June 1972' UN Conference on the Human Environment (1973) UN Doc A/CONF.48/14/Rev.1.

⁸ Report of the World Commission on Environment and Development: Our Common Future, <http://www.un-documents.net/our-common-future.pdf> [dostęp: 15.11.2025].

⁹ 'Report of the United Nations Conference on Environment and Development, Rio de Janeiro, 3–14 June 1992' UN Conference on Environment and Development (1993) UN Doc A/CONF.151/26/Rev.1 (Vol. I).

¹⁰ S. Toraldo, Towards a Universal Climate Justice through a Human Rights-Based Approach, „Denning Law Journal” 2014, Vol. 33, s. 148.

¹¹ Deklaracja Milenijna Narodów Zjednoczonych z dnia 8 września 2000 r., A/RES/55/2.

¹² Ł. Kułaga, Zrównoważony rozwój a prawa człowieka ze szczególnym uwzględnieniem Agendy 2030, [w:] B. Gronowska, B. Rakoczy, J. Kapelańska-Pręgowska, K. Karpus, P. Sadowski (red.), Prawa człowieka a ochrona Środowiska – wspólne wartości wyzwania, Toruń 2018, s. 8-9.

¹³ Ibidem, s. 19.

¹⁴ Konwencja została sporządzona w Nowym Jorku 9 maja 1992 r. (Dz.U. 1996 nr 53 poz. 238) - dalej jako: Ramowa Konwencja.

¹⁵ Protokół z Kioto do Ramowej Konwencji Narodów Zjednoczonych w sprawie zmian klimatu, sporządzony w Kioto dnia 11 grudnia 1997 r. (Dz.U. z 2005, nr 203, poz. 1684).

¹⁶ M. Wewerinke, The Role of the UN Human Rights Council in Addressing Climate Change, „Human Rights & International Legal Discourse” 2014, no. 1(8), s. 15-16.

¹⁷ Decision 1/CP.16, The Cancun Agreements: Outcome of the Work of the Ad Hoc Working Group on Long-term Cooperative Action under the Convention (UN Doc. FCCC/CP/2010/7/Add.1, 15 March 2011).

strony w ramach działań na rzecz klimatu¹⁸. Porozumienia z Cancún uznały oba wymiary związku między prawami człowieka a zmianami klimatu: potrzebę zajęcia się negatywnymi skutkami zmian klimatu dla praw człowieka, a także potrzebę zapewnienia, aby polityka klimatyczna nie naruszała w dalszym ciągu praw człowieka. Sformułowanie to, stanowiące ważny wkład w uznanie związku między prawami człowieka a zmianami klimatu, było pierwszym kluczowym krokiem w kierunku ustanowienia ochrony praw człowieka w międzynarodowym systemie klimatycznym¹⁹.

Porozumienie paryskie z 2015 r. jest pierwszym wiążącym wielostronnym aktem międzynarodowej polityki zmian klimatu, które zawiera wyraźne odniesienie do praw człowieka. W preambule zapisano, że państwa „podejmując działania w celu przeciwdziałania zmianom klimatu, powinny przestrzegać, promować i uwzględniać swoje zobowiązania w zakresie praw człowieka”. Jak przypomina S. Duyck, nawet tak ogólne sformułowanie było w dużej mierze bezpośrednim wynikiem postulatów społeczności zajmującej się prawami człowieka oraz podmiotów zaangażowanych w wzmocnienie działań na rzecz klimatu w kontekście rozwoju, które zorganizowały skuteczną kampanię na rzecz włączenia praw człowieka do ostatecznego porozumienia. Niektóre kraje nie dostrzegały sensu uwzględniania praw człowieka w porozumieniu, a podczas ostatniej rundy negocjacji poprzedzających COP w Paryżu, zaproponowano nawet usunięcie wszelkich odniesień do praw człowieka z projektu porozumienia, co ostatecznie nie nastąpiło²⁰. Pakt Klimatyczny z Glasgow przyjęty podczas konferencji COP26 potwierdza te zobowiązania, wskazując, że państwa powinny, podejmując działania mające na celu przeciwdziałanie zmianom klimatu, szanować, promować i uwzględniać swoje zobowiązania w zakresie praw człowieka i wymienia: prawo do zdrowia, prawa ludów tubylczych, społeczności lokalnych, migrantów, dzieci, osób niepełnosprawnych i osób znajdujących się w trudnej sytuacji oraz prawa do rozwoju²¹.

Perspektywa praw człowieka

Impuls do przyjęcia podejścia do prawa do środowiska oraz zmian klimatu opartego o prawa człowieka pochodził przede wszystkim ze struktur ONZ zajmujących się prawami człowieka. Już w początkach lat 90-tych Komisja Praw Człowieka przyjęła rezolucję 1990/41 zatytułowaną „Prawa człowieka a środowisko”, w której podkreśliła związek między ochroną środowiska a promowaniem praw człowieka, a w 1994 r., czyli dwa lata po przyjęciu Ramowej Konwencji, Komisja Praw Człowieka uznała związek między degradacją środowiska a prawami człowieka²².

¹⁸ Integrating Human Rights in Climate Action References to Human Rights under the UN Climate Agreements, “CIEL”, February 2019 Climate Governance Notes, s. 1.

¹⁹ E. Cameron, M. Limon, Restoring the Climate by Realizing Rights: The Role of the International Human Rights System, „Review of European Community and International Environmental Law” 2012, no. 3(21), s. 205.

²⁰ The Paris Climate Agreement and the Protection of Human Rights in a Changing Climate, „Yearbook of International Environmental Law” 2015, Vol. 26, s. 3-4.

²¹ COP 26, Glasgow Climate Pact, Decision -/CP.26, Preambula.

²² Ksentini Report, 6 July 1994, UN doc. E/CN.4/Sub.2/1994/9, Chap. V, s. 42-57, paras. 161-234.

Działalność Komisji kontynuowała utworzona w jej miejsce w 2006 r. Rada Praw Człowieka ONZ, organ pomocniczy Zgromadzenia Ogólnego ONZ²³, którego zadaniem jest „[promowanie] powszechnego poszanowania ochrony wszystkich praw człowieka i podstawowych wolności dla wszystkich”²⁴ oraz „promowanie skutecznej koordynacji i włączania praw człowieka do głównego nurtu działań systemu ONZ”²⁵. Chociaż nie została wyposażona w uprawnienia do tworzenia wiążących aktów prawnych, zajmuje stanowiska w bieżących sprawach dotyczących praw człowieka.

Jeden z impulsów budowania podejścia do zmian klimatu opartego o prawa człowieka pochodzi z m.in. Malediwów. W listopadzie 2007 r. grupa małych rozwijających się państw wyspiarskich przyjęła „Deklarację z Male w sprawie ludzkiego wymiaru globalnych zmian klimatu”²⁶, w której zwrócono się do Rady Praw Człowieka o ocenę skutków globalnego ocieplenia dla praw człowieka. Rada Praw Człowieka przyjęła wniosek w rezolucji z 2008 r. i zwróciła się do Wysokiego Komisarza Narodów Zjednoczonych ds. Praw Człowieka²⁷ o przygotowanie stanowiska na ten temat (co nastąpiło we wspomnianym dalej raporcie Komisarza z 2009 r.).

Na uwagę zasługuje 6 rezolucji Rady przyjętych w latach 2008-2016 podkreślających związki praw człowieka i zmian klimatu²⁸. Już w pierwszej rezolucji z 2008 r. uznano, że zmiany klimatyczne „stanowią bezpośrednie i daleko idące zagrożenie dla ludzi i społeczności na całym świecie oraz mają wpływ na pełne korzystanie z praw człowieka”²⁹, a w kolejnych rozwijano ten wątek. Działania Rady wspierała aktywność powołanego przez nią w 2012 r. niezależnego eksperta ds. zobowiązań w zakresie praw człowieka związanych z korzystaniem z bezpiecznego, czystego, zdrowego i zrównoważonego środowiska³⁰.

Na tym etapie budowano i konsolidowano powiązanie praw człowieka ze zmianami klimatu oraz identyfikowano obowiązki państw w tym zakresie. Poza analizą pozostawały konsekwencje prawne naruszenia zobowiązań. W raporcie Wysokiego Komisarza z 2009 r.³¹ ograniczono się do stwierdzenia, że „fizyczne skutki globalnego ocieplenia nie mogą być łatwo zaklasyfikowane jako naruszenia praw człowieka, zwłaszcza, że szkody związane ze zmianami klimatu

²³ Rada została utworzona przez Zgromadzenie Ogólne ONZ 15 marca 2006 r. i zastąpiła dawną Komisję Praw Człowieka ONZ. UNGA Res. 60/251: Human Rights Council, adopted 15 March 2006, UN Doc. A/RES/60/251 (3 April 2006), para. 1.

²⁴ Ibidem, para. 2.

²⁵ Ibidem, para. 3. Rada składająca się z przedstawicieli 47 państw członkowskich ONZ wybieranych przez Zgromadzenie Ogólne, według określonego przydziału geograficznego, jest organem politycznym. Ibidem, para. 7.

²⁶ Tekst opublikowany na stronie www.ciel.org/Publications/Male_Declaration_Nov07.pdf, [dostęp: 15.11.2025].

²⁷ Pełna nazwa: Wysoki Komisarz do spraw promocji i ochrony wszystkich praw człowieka (High Commissioner for the promotion and protection of all human rights). Stanowisko zostało utworzone na mocy Rezolucji ZO z 7 Stycznia 1994 r., A/RES/48/141, więcej o powstaniu patrz: P. Świerczyński, Wysoki Komisarz ONZ do spraw ochrony praw człowieka, „Annales Universitatis Mariae Curie – Skłodowska”, Lublin – Polonia Vol. LXII, 2015, s. 71-83.

²⁸ 7/23 (2008); 10/4 (2009); 18/22 (2011); 26/27 (2014); 29/15 (2015).

²⁹ UN HRC Res. 7/23, 14 July 2008, UN Doc. A/HRC/7/78, Preambular para. 1.

³⁰ UN HRC Res. 19/10 (2012), A/HRC/RES/19/10, Human rights and the environment. Na szczególną uwagę zasługują dwa raporty: pierwszy z 2016, drugi z 2019.

³¹ Report of the Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights on the Relationship between Climate Change and Human Rights, 15 styczeń 2009, UN Doc. A/HRC/10/61.

często nie mogą być jednoznacznie przypisane działaniom lub zaniechaniom konkretnych państw”. Brak jednoznacznego stanowiska w Raporcie o naruszeniu w wyniku zmian klimatu praw człowieka, stał się przedmiotem krytyki ze strony doktryny³². Natomiast z perspektywy państw, istniała znaczna rozbieżność opinii nawet w kwestii tego, czy – i jeśli tak, to w jakim zakresie – międzynarodowe prawo dotyczące praw człowieka nakłada na państwa obowiązki w kontekście przeciwdziałania przyczynom i skutkom zmian klimatu³³.

Działania podejmowane przez Radę oraz Wysokiego Komisarza wpisują się w podejście, w myśl którego praktyka międzynarodowych organów zajmujących się prawami człowieka w coraz większym stopniu opiera się na koncepcyjnym rozumieniu prawa międzynarodowego jako jednego systemu prawnego, pomimo nacisku kładzionego na szczególny charakter prawa dotyczącego praw człowieka³⁴.

W 2021 r. Rada uchwaliła kluczową rezolucję uznającą prawo do zdrowego i zrównoważonego środowiska jako powszechne prawo człowieka³⁵, a ZO ONZ w rezolucji z 2024 r., potwierdziło to prawo jako uniwersalne, wzywając państwa do działań mających przeciwdziałać zmianom klimatu i degradacji środowiska³⁶. Chociaż Rezolucja ZO ONZ nie zawiera definicji nowego prawa, w raporcie Rady z 2019 r. wskazano istotne elementy, które mogłyby stanowić część takiej definicji: prawo do czystego powietrza, czystej wody i odpowiednich warunków sanitarnych, zdrowej i zrównoważonej żywności, bezpiecznego klimatu oraz zdrowej różnorodności biologicznej i ekosystemów. W literaturze podnosi się, że uznanie prawa do zdrowego środowiska ułatwia prowadzenie sporów sądowych dotyczących praw człowieka związanych ze środowiskiem, wyjaśniając wątpliwości dotyczące locus standi i bardziej ogólnie, ciężar dowodu, który i tak jest skomplikowany dla wnioskodawców³⁷.

Wraz z przyjęciem rezolucji z 2021 r., Rada ustanowiła Mandat Specjalnego Sprawozdawcy ds. promocji i ochrony praw człowieka w kontekście zmian klimatycznych. Mandat obejmuje wsparcie rozwoju prawa do środowiska m.in. przez formułowanie zaleceń dotyczących włączania problematyki praw człowieka do polityki i prawodawstwa klimatycznego³⁸, wzmacniając tym samym potrzebę rozwijania aktywności w tym zakresie.

³² M. Wewerinke, op.cit., s. 25; J.H. Knox, Linking Human Rights and Climate Change at the United Nations, „Harvard Environmental Law Review” 2009, vol. 33, no. 2, s. 489.

³³ F. Knur, The United Nations Human Rights-Based Approach to Climate Change – Introducing a Human Dimension to International Climate Law, [in:] S. von Schorlemer, S. Maus (ed.), Climate Change as a Threat to Peace: Impacts on Cultural Heritage and Cultural Diversity, Peter Lang AG, 2014, s. 39.

³⁴ M. Wewerinke, op.cit., s. 13.

³⁵ UN HRC Res. 48/13 z 8.10.2021, Resolution adopted by the Human Rights Council on, A/HRC/RES/48/13.

³⁶ UNGA Res UNGA z 26.07.2022, The human right to a clean, healthy and sustainable environment, A/76/L.75.

³⁷ Np. P. de Vilchez, A. Savaresi, The Right to a Healthy Environment and Climate Litigation: A Mutually Supportive Relation? „SSRN Electronic Journal” 2021, s. 3.

³⁸ UN HRC Res. 48/14 z 8.10.2021, Mandate of the Special Rapporteur on the promotion and protection of human rights in the context of climate change, A/HRC/RES/48/14. Rezolucję przyjęto przy 42 głosach za, sprzeciwie Rosji i wstrzymania się od głosu Chin, Erytrei, Japonii i Indii, RPC.

Opinia pomocnicza Międzynarodowego Trybunału Sprawiedliwości z lipca 2025 r.

Wniesiona w 2005 skarga Inuitów do Międzyamerykańskiej Komisji Praw Człowieka przeciwko USA za skutki emisji gazów cieplarnianych, otworzyła drogę sądową w łączeniu koncepcji praw człowieka i zmian klimatu – sprawiedliwość klimatyczną. Choć tamta skarga została odrzucona, po 20 latach sprawy sądowe dotyczące tego tematu stają się powszechne³⁹. W literaturze brak skutecznych międzynarodowych mechanizmów prawnych, został uznany za przyczynę indywidualnych skarg do sądów krajowych i innych organów zajmujących się traktatami dotyczącymi praw człowieka⁴⁰. Co więcej, niektórzy autorzy traktowali prawa człowieka jako tymczasowe „wypełnienie luki” w celu naprawienia szkód spowodowanych skutkami zmian klimatycznych⁴¹. W przypadku skutków zmian klimatycznych trudniej jest jednak ustalić odpowiedzialność państwa za naruszenie konkretnych praw człowieka. Trudności wynikają ze złożonego, globalnego i międzypokoleniowego charakteru zmian klimatycznych, które znacznie komplikują ich związek z prawami człowieka⁴², a które stały się przedmiotem licznych wypowiedzi doktryny i spraw sądowych.

W marcu 2023 r. Zgromadzenie Ogólne ONZ przyjęło rezolucję w sprawie zwrócenia się do Międzynarodowego Trybunału Sprawiedliwości (MTS) o wydanie opinii doradczej w sprawie odpowiedzialności państw za przeciwdziałanie zmianom klimatycznym. Wniosek ten odzwierciedla konsensus, że kryzys klimatyczny jest jednym z największych problemów globalnych, wymagającym interpretacji obowiązującego prawa międzynarodowego w celu wzmocnienia globalnych procesów łagodzenia skutków zmian klimatycznych i dostosowywania się do nich⁴³.

W postępowaniu uczestniczyła bezprecedensowa liczba państw i organizacji międzynarodowych, a Trybunał otrzymał rekordową liczbę 91 wstępnych pisemnych oświadczeń oraz 62 w kolejnej fazie zgłaszania uwag, kiedy to państwa i organizacje międzynarodowe, które złożyły wstępne oświadczenia, mogły komentować pisemne oświadczenia innych stron⁴⁴. Liczba złożonym opinii potwierdza duże zainteresowanie państw problemem. Natomiast analiza treści opinii stanowi najbardziej kompleksowy przegląd poglądów państw na postawione pytania. Jak bardzo są one rozbieżne świadczy chociażby uwaga

³⁹ Dostępne są dane dotyczące ogólnie tzw. klimatycznych spraw sądowych. Z raportu UNEP powołującego się na dzień 30 czerwca 2025 r. łączna liczba spraw w bazach danych Sabin Center's obejmuje 3099 spraw dotyczących zmian klimatu wniesionych do 55 jurysdykcji oraz 24 międzynarodowych lub regionalnych sądów, trybunałów, organów quasi-sądowych lub innych organów orzekających. Liczba ta obejmuje 1936 spraw w Stanach Zjednoczonych Ameryki oraz 1113 spraw we wszystkich pozostałych jurysdykcjach łącznie. Spory sądowe dotyczące zmian klimatycznych wzrastają zarówno pod względem liczby, jak i zasięgu geograficznego. UNEP, *Climate change in the courtroom Trends, impacts and emerging lessons*, 2025, s. VIII.

⁴⁰ M. Lulic, D. Muhvić, I. R. Čulo, op.cit., s. 405.

⁴¹ A. Savaresi, *Human Rights and the Impacts of Climate Change: Revisiting the Assumptions*, „Onati Socio-Legal Series – Climate Justice in the Anthropocene” 2021, Vol. 11, no. 1, s. 236.

⁴² E. Cima, *The right to a healthy environment: Reconceptualizing human rights in the face of climate change*, „Review of European, Comparative & International Environmental Law” Vol. 31, Issue 1, s. 39.

⁴³ L. Cotula, C. More, *How the International Court of Justice Can Advance Climate Action*, International Institute for Environment and Development 2023, s. 2.

⁴⁴ Dane w oparciu o informacje dostępne na stronie: <https://www.icj-cij.org/case/187/press-releases> [dostęp: 15.11.2025].

zawarta w opinii wskazująca, iż zdaniem niektórych państw międzynarodowe prawo dotyczące praw człowieka samo w sobie nie nakłada samodzielnych obowiązków ochrony systemu klimatycznego i innych elementów środowiska naturalnego⁴⁵.

W ten sposób Międzynarodowy Trybunał Sprawiedliwości stał się kolejną instytucją ONZ, która odegrała znaczący udział w kształtowaniu związków praw człowieka i zmian klimatu. W wydanej w lipcu 2025 r. opinii doradczej MTS rozwinął wiele wątków dotyczących prawnomiędzynarodowych regulacji z zakresu zmian klimatu. Część opinii została dedykowana związkom z prawami człowieka, potwierdzając obowiązki państw w tym zakresie. MTS zauważył, że prawa człowieka koncentrują się na ochronie jednostek i narodów i nie ograniczają się do konkretnych dziedzin działalności⁴⁶. Trybunał uznał, że negatywne skutki zmian klimatu, mające wpływ na zdrowie i źródła utrzymania osób poprzez takie zjawiska jak podnoszenie się poziomu morza, susze, pustynnienie i klęski żywiołowe, mogą w znacznym stopniu ograniczać korzystanie z niektórych praw człowieka⁴⁷. W opinii zwrócono uwagę na prawo do życia, prawo do zdrowia, prawo do odpowiedniego standardu życia, które z kolei obejmuje dostęp do żywności, wody i mieszkania, prawo do prywatności, rodziny i domu, prawa kobiet, dzieci i ludów tubylczych⁴⁸. Zastrzeżono także, że wyliczenie nie jest wyczerpujące⁴⁹.

Istotną częścią opinii było podkreślenie, że wszystkie państwa mają obowiązki zachowania należytej staranności (*due diligence*), aby chronić środowisko i system klimatyczny oraz zapobiegać dalszym szkodom poprzez łagodzenie skutków, dostosowywanie się, a także ochronę i odbudowę ekosystemów. Takie zintegrowane działania są niezbędne, aby zapobiegać naruszeniom praw człowieka, a także uniknąć coraz powszechniejszych negatywnych skutków dla wszystkich.

Powszechność obowiązków wynika z uznania za ich źródło nie tylko konwencji odnoszących się do zmian klimatu, różnorodności biologicznej i innych międzynarodowych aktów prawnych, ale z dekodowania takich obowiązków z prawa zwyczajowego. Składa się na nie obowiązek zapobiegania, w sytuacji zaistnienia ryzyka znacznej szkody dla środowiska⁵⁰ oraz współpracy⁵¹. MTS uznając, że indywidualne działania prowadzące do emisji również mogą powodować powstanie obowiązku zapobiegania znaczącym szkodom transgranicznym, nawet jeśli takie działania są same w sobie nieistotne dla środowiska⁵², opowiedział się za indywidualizacją odpowiedzialności za szkody, argumentem często podnoszonym w doktrynie jako utrudniającym odpowiedzialność poszczególnych państw.

Opinia ta, choć nie ma charakteru wiążącego, będzie wspierała argumentację stron skarżących w sprawach o odszkodowania i będzie wykorzystywana w stosunku do państw rozwiniętych, by ograniczały emisje gazów cieplarnianych. Dopełnia budowane konsekwentnie przez ostatnie

⁴⁵ MTS, Opinia pomocnicza, pkt 370.

⁴⁶ MTS, Opinia pomocnicza, pkt 371.

⁴⁷ MTS, Opinia pomocnicza, pkt 376, 386.

⁴⁸ MTS, Opinia pomocnicza, pkt 377-382.

⁴⁹ MTS, Opinia pomocnicza, pkt 376.

⁵⁰ MTS, Opinia pomocnicza, pkt 274-300.

⁵¹ MTS, Opinia pomocnicza, pkt 301-308.

⁵² MTS, Opinia pomocnicza, pkt 277.

kilkanaście lat stanowisko organów ONZ zajmujących się prawami człowieka w zakresie relacji praw człowieka i zmian klimatu.

Uwagi końcowe

Analiza aktywności Organizacji Narodów Zjednoczonych potwierdza jej kluczową rolę w normatywnym powiązaniu kwestii klimatycznych z ochroną praw człowieka. Ewolucja tego stanowiska rozpoczęła się na forum międzynarodowych konferencji środowiskowych, jednak z czasem większy wpływ wywarły instytucje zajmujące się ochroną praw człowieka. Dla większej spójności, zasadne jest przedstawienie podejścia do tych związków przez państwa tworzące międzynarodową politykę klimatyczną.

Rada Praw Człowieka, w porównaniu z Konferencjami Stron konwencji klimatycznej, stanowi forum o bardziej ograniczonym składzie, co sprzyja efektywnemu podejmowaniu decyzji. W spotkaniach stron Ramowej Konwencji mogą uczestniczyć wszystkie strony, co oznacza większe zróżnicowanie interesów, a przez to większą trudność w osiągnięciu kompromisu.

Silne powiązanie praw człowieka ze zmianami klimatu znajduje odzwierciedlenie przede wszystkim w aktach niewiążących, takich jak rezolucje oraz opinia doradcza Międzynarodowego Trybunału Sprawiedliwości z 2025 r. Charakterystyczny dla tych instrumentów brak mechanizmów egzekwowania ich realizacji przez państwa (rezolucje mają charakter rekomendacyjny) nie wyklucza ich wykorzystania w innych obszarach, w tym w rozwoju prawa zwyczajowego oraz w postępowaniach sądowych dotyczących ochrony praw człowieka w kontekście zmian klimatycznych, prowadzonych zarówno przed sądami krajowymi, jak i międzynarodowymi organami sądowymi.

Aktualny etap rozwoju wyznacza trend związany z koncepcją sprawiedliwości klimatycznej oraz kształtowaniem zasad odpowiedzialności państw za szkody klimatyczne i wynikające z nich naruszenia praw człowieka. W tym kierunku zmierzają również refleksje towarzyszące opinii MTS, który dokonał interpretacji obowiązków państw wynikających z prawa międzynarodowego. Niemniej jednak ustalenie odpowiedzialności państwa za naruszenia praw człowieka w związku ze zmianami klimatu będzie wymagało indywidualnej oceny każdej sprawy.

Bibliografia

- Cameron E., Limon M., *Restoring the Climate by Realizing Rights: The Role of the International Human Rights System*, „Review of European Community and International Environmental Law” 2012, no. 3.
- CIEL, *Integrating Human Rights in Climate Action References to Human Rights under the UN Climate Agreements*, February 2019 Climate Governance Notes
- Cima E., *The right to a healthy environment: Reconceptualizing humanrights in the face of climate change*, „Review of European, Comparative & International Environmental Law” no. 1, <https://doi.org/10.1111/reel.12430>.
- Cotula L., C. More. *How the International Court of Justice Can Advance Climate Action*, „International Institute for Environment and Development” 2023.
- Duyck S., *The Paris Climate Agreement and the Protection of Human Rights in a Changing Climate*, „Yearbook of International Environmental Law” 2015, Vol. 26, <https://doi.org/10.1093/yiel/yvx011>.

- de Vilchez P., Savaresi A., The Right to a Healthy Environment and Climate Litigation: A Mutually Supportive Relation? „SSRN Electronic Journal” 2021, DOI: 10.2139/ssrn.3829114.
- Knox J.H., Linking Human Rights and Climate Change at the United Nations, „Harvard Environmental Law Review” 2009, vol. 33, no. 2.
- Knur F., The United Nations Human Rights-Based Approach to Climate Change – Introducing a Human Dimension to International Climate Law, [in:] S. von Schorlemer, S. Maus (red.), Climate Change as a Threat to Peace: Impacts on Cultural Heritage and Cultural Diversity, Peter Lang AG, 2014.
- Kułaga Ł., Zrównoważony rozwój a prawa człowieka ze szczególnym uwzględnieniem Agendy 2030, [w:] B. Gronowska, B. Rakoczy, J. Kapelańska-Pręgowska, K. Karpus, P. Sadowski (red.), Prawa człowieka a ochrona Środowiska – wspólne wartości wyzwania, Toruń 2018.
- Lulic M., Muhvić D., Čulo I. R., Climate change and human rights: an overview of international case law, „EU and comparative law issues and challenges series (ECLIC)” 2005, Issue 9, DOI: 10.25234/eclic/38108.
- Savaresi A., Human Rights and the Impacts of Climate Change: Revisiting the Assumptions, “Onati Socio-Legal Series – Climate Justice in the Anthropocene” 2021, Vol. 11, no. 1.
- Świerczyński P., Wysoki Komisarz ONZ do spraw ochrony praw człowieka, „Annales Universitatis Mariae Curie – Skłodowska”, Lublin – Polonia Vol. LXII, 2015, nr 1, DOI: 10.17951/g.2015.62.1.71.
- Toraldo S., Towards a Universal Climate Justice through a Human Rights-Based Approach, „Denning Law Journal” 2024, Vol. 33.
- UNEP, Off-target. Emissions Gap Report 2025, <https://www.unep.org/resources/emissions-gap-report-2025>.
- UNEP, Climate change in the courtroom Trends, impacts and emerging lessons, 2025.
- UNEP, Off-target. Emissions Gap Report, 2025.
- Wewerinke M., The Role of the UN Human Rights Council in Addressing Climate Change, „Human Rights & International Legal Discourse” 2014, no. 1(8).
- COP 26, Glasgow Climate Pact, Decision -/CP.26.
- Decision 1/CP.16, The Cancun Agreements: Outcome of the Work of the Ad Hoc Working Group on Long-term Cooperative Action under the Convention (UN Doc. FCCC/CP/2010/7/Add.1, 15 March 2011).
- Deklaracja Milenijna Narodów Zjednoczonych z dnia 8 września 2000 r., A/RES/55/2.
- Ksentini Report, 6 July 1994, UN doc. E/CN.4/Sub.2/1994/9.
- Międzynarodowy Pakt Praw Obywatelskich i Politycznych (Dz. U. z 1977 r. Nr, 38, poz. 167).
- Międzynarodowy pakt praw gospodarczych, społecznych i kulturalnych (Dz. U. z 1977 r. Nr, 38, poz. 169).
- Porozumienie paryskie do Ramowej konwencji Narodów Zjednoczonych w sprawie zmian klimatu, sporządzonej w Nowym Jorku dnia 9 maja 1992 r., przyjęte w Paryżu dnia 12 grudnia 2015 r. (Dz.U. 2017 poz. 36).
- Protokół z Kioto do Ramowej Konwencji Narodów Zjednoczonych w sprawie zmian klimatu, sporządzony w Kioto dnia 11 grudnia 1997 r. (Dz.U. z 2005, nr 203, poz. 1684).
- Report of the United Nations Conference on the Human Environment, Stockholm, 5–16 June 1972’ UN Conference on the Human Environment (1973) UN Doc A/CONF.48/14/Rev.1.
- Report of the World Commission on Environment and Development: Our Common Future, <http://www.un-documents.net/our-common-future.pdf>.
- Report of the United Nations Conference on Environment and Development, Rio de Janeiro, 3–14 June 1992 UN Conference on Environment and Development (1993) UN Doc A/CONF.151/26/Rev.1 (Vol. I).
- Ramowa Konwencja Narodów Zjednoczonych w Sprawie Zmian Klimatu sporządzona w Nowym Jorku 9 maja 1992 r. (Dz.U. 1996 nr 53 poz. 238).

- Report of the Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights on the Relationship between Climate Change and Human Rights, 15 January 2009, UN Doc. A/HRC/10/61.
- UNGA Res UNGA z 26.07.2022, The human right to a clean, healthy and sustainable environment, A/76/L.75.
- UNGA Res. 60/251 z 3.04.2006, Human Rights Council, adopted 15 March 2006, UN Doc. A/RES/60/251.
- UNGA Res. 48/141 z 7.01.1994 r., High Commissioner for the promotion and protection of all human rights, A/RES/48/141.
- UN HRC Res. 48/13 z 8.10.2021, Resolution adopted by the Human Rights Council on, A/HRC/RES/48/13.
- UN HRC Res. 48/14 z 8.10.2021, Mandate of the Special Rapporteur on the promotion and protection of human rights in the context of climate change, A/HRC/RES/48/14.
- UN HRC Res. 10/4 z 25.03.2009 r., Human rights and climate change, A/HRC/RES/10/4.
- UN HRC Res. 18/22, z 17.10.2011 r., Human rights and climate change, A/HRC/RES/18/22.
- UN HRC Res. 26/27 z 15.07.2014 r., Human rights and climate change, A/HRC/RES/26/27.
- UN HRC Res. 29/15 z 2.07.2015, Human rights and climate change, UN HRC Res. 29/15.
- UN HRC Res. 7/23, z 14 .07.008, Human rights and climate change, A/HRC/RES/7/23.
- UN HRC Res. 19/10, z 19.04.2012, Human rights and the environment, A/HRC/RES/19/10.